

MAGISCHE PADDENSTOELEN – EEN SPEURTOCHT NAAR DE GODDELIJKHEID

Joost Stalpers

Torenlaan 43, 3742 CR Baarn

Stalpers, J. 2009. Magic fungi and the quest for divinity. *Coolia* 52 (1): 3–6

Hallucinogenic fungi have been used since ancient times in seeking contact with higher spirits. This paper presents a short overview of the traditional spiritual use of mushrooms, like *Amanita muscaria*, *Claviceps purpurea* and *Psilocybe spp.*, in communities worldwide.

De mens heeft in zijn geschiedenis altijd de eigenschap gehad niet tevreden te zijn met wat hij heeft, maar te streven naar meer; verder en hoger. Om die behoefte te bevredigen is hij bereid alle hulp te aanvaarden die hij krijgen kan. Ook paddenstoelen hebben daar een belangrijke rol bij gespeeld.

Om in contact te komen met hogere machten stonden (en staan) traditioneel twee methoden ter beschikking: ofwel je besteedt het probleem uit, en vraagt een priester, goeroe of shamaan om voor jou contact op te nemen, of je doet het zelf. In beide gevallen (als er tenminste geen sprake is van simpel boerenbedrog) is er de keuze uit een aantal technieken om zo'n contact tot stand te brengen. Vrijwel altijd gebeurt dat door de geest 'open te stellen', meestal via een vorm van trance. Een dergelijke toestand kan op verschillende manieren tot stand komen, zoals versterving, emotionele schokken, en – meestal – met behulp van geestverruimende middelen, de welbekende hallucinogenen. Entheogene (god bevattende) paddenstoelen met dergelijke eigenschappen worden al sinds de grijze oudheid voor dit doel gebruikt, al is de populariteit ervan pas in de zestiger en zeventiger jaren tot stand gekomen, dank zij de boeken van o.a. ethnomycologen zoals de Wassons en Guzman en schrijvers als Castañeda.

Soma

In de meeste oude godsdiensten wordt gesproken over de mogelijkheid van onsterfelijkheid van het lichaam, of in ieder geval van een enorme verlenging van de levensduur. Het geheim daarvan was aan de heersende goden bekend, en werd bij hoge uitzondering ook aan gewone stervelingen aangeboden. Dat overkwam bijvoorbeeld de Sumerische held Gilgamesh, die het afsloeg omdat hem verteld was dat hem vergif zou worden aangeboden, en de Joodse Eli, die dat niet deed en verdween. Het is niet helemaal duidelijk of de goden dat voedsel regelmatig nodig hadden, of dat een goede dosis voor altijd toereikend was. Het is echter wel duidelijk, dat de oude goden, of ze nu Sumerisch, Babylonisch, Joods of Grieks waren, wel degelijk verouderden, en ook van het toneel verdwenen. Er was duidelijk sprake van succes in de godenwereld. Zo kenden ook de Indiërs, of meer precies de Ariërs (in het engels de Aryans, maar Arianen heeft bij ons een heel andere, ketterse, betekenis) een dergelijk voedsel, dat in de Rig-Veda wordt beschreven onder de naam 'soma'. De toepassing van 'soma' laat trouwens meerdere interpretaties over, niet alleen goddelijk zijn, maar ook in contact met goddelijkheid komen. Soms wordt soma zelfs geïnterpreteerd als een godheid op zichzelf, iets wat we ook in Midden-Amerika tegenkomen.

Wasson (1968) associeerde soma met een paddenstoel, en wel specifiek met de vliegenzwam, *Amanita muscaria*, en noemt een aantal argumenten om die determinatie te rechtvaardigen. Soma (of Haoma, zoals het in de Avesta wordt genoemd) wordt beschreven als een kleine, bladerloze plant, die alleen in de bergen (van de Indusvallei) voorkomt. De mycorrhiza-symbionten van de vliegenzwam groeien juist daar en niet in de lagere, warmere delen. Er wordt niets gezegd over wortels, bloemen of zaden. Wel wordt soma vergeleken met de zon, waarop vlekken of uitbarstingen te zien zijn, en de oranje-rode amaniet met witte stippen is daarmee vrij duidelijk beschreven. Opvallend is ook, dat de Ariërs, die toch een vrij hoog ontwikkelde landbouw kenden, niet in staat waren om deze plant te kweken. Soma kon op twee manieren worden genuttigd: als vaste stof, de paddenstoel zelf, of als drank, een extract dus, dat zelfs uit de tweede hand kon worden genuttigd.

Desalniettemin is de interpretatie van Wasson niet de enige uitleg. Gebaseerd op vondsten op archeologische opgravingen worden ook mengsels van Cannabis en Ephedra of papaverzaad en Ephedra genoemd. Maar het is niet duidelijk waarom niet beide een rol kunnen hebben gespeeld in de religieuze riten uit de oudheid.

In de noordelijke delen van Europa en Azië, zoals Siberië, Polen en de Baltische republieken was het gebruik van de vliegenzwam als hallucinogeen middel van oudsher gebruikelijk, niet alleen voor de shamanen, maar ook voor de stam-notabelen. Deze gebruikten nogal geconcentreerd materiaal, waarschijnlijk onder het nuttigen van veel drank, want deze genereuze lieden hadden de gewoonte het lager volk mee te laten profiteren, maar dan wel uit de tweede hand. Hun urine werd namelijk opgevangen en vervolgens genuttigd, en de effecten bleken nog steeds aanzienlijk te zijn. Het gerucht gaat, dat dergelijke vliegenzwam-sessies tot op heden nog in Litauen plaatsvinden.

De hallucinogene stof in de vliegenzwam is muscimol, dat niet giftig is. Het schijnt overigens, dat de giftige stof muscarine bij drogen voor een groot deel verdwijnt, maar muscimol niet.

De naam vliegenzwam heeft waarschijnlijk een heel praktische oorsprong. In vroeger tijden, toen je op een warme zomerdag geen vijf kilometer kon rijden zonder

Amanita muscaria. (Foto: Joost Stalpers)

het windscherm van duizenden lijken te moeten ontdoen, en ook nog voor de introductie van de vaponastrip en de flitspuit waren vliegen nog echt een plaag, die dus bestreden moest worden. Omdat ze toen ook al wisten dat je meer vliegen vangt met honing dan met azijn werd de hoedhuid van een vliegenzwam in een suikeroplossing gelegd, die vervolgens op tafel werd gezet. Dat lokte vliegen aan, die na consumptie vervolgens met de pootjes omhoog gingen. Dood, zo werd gedacht, maar dat bleek niet altijd juist. Ze schijnen soms weer bij te komen om daarna enigszins waggelend en zwalkend het luchtruim te kiezen. Zouden ze zojuist de trip van hun leven hebben gehad?

De Elysische riten

In Griekenland kennen we de Elysische (van gr. Eleusis, lat. Elysium) mysteriën. De achtergrond hiervan zijn de seizoenswisselingen, en meer speciaal de overgang van de onvruchtbare winter naar de vruchtbare lente. Dat gaat meestal niet snel genoeg, en daarvoor was wel een reden. Demeter, de godin van de landbouw, functioneerde niet meer, omdat haar dochter, Persephone, was ontvoerd door Hades, de god van de onderwereld, en dus van het aardse toneel verdwenen was. Demeter was ontroostbaar, en het zag er dus slecht uit voor het komende seizoen. Actie was dus geboden, en die bestond uit de Elysische riten; deze werden uitgevoerd door een priesteres, die in trance ging en moederkoren (*Claviceps purpurea*) gebruikte als roesmiddel. De kern van de riten ligt in het overwinnen van de dood, in dit geval door opnieuw geboren te worden. Ook dat is een algemeen verschijnsel bij godsdiensten. Doodgaan vinden wij schijnbaar heel onnatuurlijk, en in ieder geval ongewenst. Vreemd, als je daar eens goed over nadenkt.

Plato vertelt dit verhaal ook, maar met andere personages. De dochter heet daar Pharmacia, wat zoiets als druggebruikster betekent en ze gebruikte narcotica in de vorm van planten. Plato gelooft dus eigenlijk niet in het gebruik van schimmels, en dat is niet vreemd, want de Grieken waren buitengewoon mycofoob, net als vele West-Europeanen, en in flagrante tegenstelling tot de Midden- en Oost-Europeanen die van oudsher paddenstoelen consumeren. In Griekenland werden paddenstoelen 'godenbrood' genoemd. Als je daarvan at, kon je in 'extasis' raken, wat letterlijk 'de vlucht (van de ziel?) uit het lichaam' betekent. De Grieken zagen dat niet als een onverdeeld genoegen.

De Elysische riten waren niet bedoeld om te leren, maar om te ondergaan; het was lijden, voelen, ervaren van stemmingen en indrukken. Je kunt zien wat het oog niet kan zien.

Later ontstonden de Dionysische bacchanalen (Bacchus is de Romeinse naam voor Dionysos) met de Maenaden of Bacchanten, waarbij niet alleen wijn, maar ook drugs, en waarschijnlijk ook *Claviceps*, een rol speelden. De Grieken hadden trouwens de gewoonte om kruiden aan hun (vaak sterk verdunde) wijn toe te voegen, waaronder ook schimmels.

Moederkoren is heel wat gevaarlijker in het gebruik dan de vliegenzwam. Het is de oorzaak van de St. Vitusdansen, waarbij je ongecontroleerde bewegingen maakt en het lijkt of je armen en benen vrijelijk hun eigen gang gaan. Het veroorzaakt doorbloedingsproblemen, waardoor (delen van) ledematen kunnen afsterven, en je kunt er ook gewoon dood aan gaan. *Claviceps* bevat alkaloiden (ergotamine, ergotoxine), waarop verschillende belangrijke medicamenten gebaseerd zijn. De kern is lysergzuur, waarvan een afgeleide, lysergzuur-diethylamide, beter bekend is als LSD. De schimmel komt in Griekenland in het wild voor op o.a. het gras *Paspalum*. Tegenwoordig zit hij vooral op granen (rogge, tarwe).

De god in de paddenstoel

In Midden-Amerika, maar vooral bekend van de indianen uit Mexico, vinden we het gebruik van blauwvoetige kaalkopjes, zoals *Psilocybe mexicana* en *P. cubensis*, met als werkzame stoffen o.a. psilocibine en psilocine. In Mexico bestaan nog steeds shamanen, zowel mannen als vrouwen (bv. Maria Sabina en Don Juan), die een bemiddelende rol tussen de mens en hogere machten vervullen. Ook hier komt de wijsheid via een trance. Dat gebeurt in een velada, waar zowel de shamaan als andere aanwezigen (familie en vrienden) onder de invloed van o.a. *Psilocybe* probeert te genezen of contact te zoeken met de geestenwereld, in het laatste geval meestal voor informatie. De shamaan consumeert een aantal paddenstoelen volledig, vaak met aarde en al, tot wel veertig exemplaren. Vaak zijn het niet alleen paddenstoelen, maar worden ze gecombineerd met andere middelen, zoals de cactus peyotl (*Lophophora williamsii*), en zaden van *Turbina corymbosa* en *Ipomoea violacea*, die – net als *Claviceps* – alkaloiden bevatten. In zijn trance spreekt de shamaan niet zelf, het is de paddenstoel die door hem spreekt. De wijsheid komt van de schimmels, die ‘kleine heiligen’ of ‘kleine mensen’ worden genoemd.

Literatuur

- Castañeda, C. 1969. The teachings of Don Juan (Ned.: de lessen van Don Juan)
Lemaire, T. 1995. Godenspijs of duivelsbrood – op het spoor van de vliegenschwam
Wasson, R.G. 1968. Soma, the divine mushroom of immortality.
Wasson, R.G. 1980. The wondrous mushroom – Mycolatry in Mesoamerica
Wasson, R.G., Ruck, C.A.P., Hofmann, A. 1978. The road to Eleusis – Unveiling the secret of the Mysteries.

Claviceps purpurea ss. lat. (Foto: Anneke van der Putte)

